

<https://doi.org/10.15388/VUIFSMD.2023.1>

RELIGINIAI MEDALIKĖLIAI LIETUVOS ARCHEOLOGINĖJE MEDŽIAGOJE: CHRONOLOGIJA, PAPLITIMAS, TIPOLOGIJA

Ugnė Juzėnaitė

SANTRAUKA. Straipsnyje aptariami religiniai medalikėliai, randami XVI–XX a. archeologiniuose objektuose. Tai itin gausi ir įvairi archeologinė medžiaga, retai sulaukianti tyrėjų dėmesio. Šie pamaldumo simboliai mažai žinomi kaip Lietuvos kultūros istorijos šaltinis, radinių mastas ir įvairovė muziejų rinkiniuose dar nėra sistemingai įvertinta. Straipsnio tikslas – aptarti religinius medalikėlius archeologinėje medžiagoje, pristatyti jų istorinę raidą, nustatyti pagrindines radavietes, chronologiją, paplitimą ir tipus. Remiantis archeologinių tyrimų medžiaga, 2009–2019 m. rastas 241 religinis medalikėlis. Sudaryta 186 medalikėlių (77 %) tipologija. Daugiausia medalikėlių rasta vykdant tyrimus laidojimo paminkluose Vilniuje ir Vilniaus rajone. Dažniausiai randama religinių medalikėlių, vaizduojančių Švč. Mergelę Mariją ar Jėzų Kristų, taip pat šv. Benediktą. Religiniai medalikėliai mažai pažįstamas Lietuvos kultūros istorijos šaltinis. Susisteminti duomenys apie šiuos radinius archeologams gali būti naudingi datuojant ir aprašant tyrimų metu aptiktus radinius.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: religiniai medalikėliai, chronologija, tipologija.

Religious Medals in Lithuanian Archaeological Material: Chronology, Distribution, Typology

SUMMARY. The subject of this research paper is religious medals in Lithuanian archeological material that had been found during archeological excavations in Lithuania during the period of 2009–2019. The abundance and variety of religious medals found during archeological excavations as of yet has not been studied. In general, the extent and diversity of these finds in museum collections has not yet been systematically assessed. The main methodological problem that derived this research to be done is the lack of papers written about this subject not only in the field of archeology but in other fields of research as well. There is only a small number of articles analyzing religious medals. This archeological material is a little-known source of history of Lithuanian culture, and systematized data on these findings would be useful for archeologists to date and describe other findings found during the archeological excavations.

The main goals of this research paper are to introduce the historical evolution of religious medals; determine main finding sites of religious medals in Lithuania; determine main types of religious medals, found during archeological excavations in Lithuania; analyze and interpret religious medals found in Lithuania; determine their prevalence and development.

The main findings of this research. A total of 241 religious medals have been analyzed in this study, that are kept in several different museums in Lithuania. Due to the rapidly increasing amount of this kind of archeological material available for research, it can be concluded that there is a great potential for further study into religious medals. The first religious medals were made for the miraculous paintings of the Virgin Mary. Religious medals began to be produced in Rome, Italy, and spread successfully around the world and prevailed in the Christian Europe. During archeological excavations, religious medals are found in cemeteries in churches and near them (11 sites), in burials of old cemeteries – 12 sites, in church and monastery complexes (where religious medals had been found in burials in the territory of monasteries) – 3 sites, and residential type sites (where medals had been found outside of burials) – 51 sites. A total of 77 sites were analyzed in this research. In the typology, religious medals have been grouped into 7 main types: medals of Jesus Christ; medals of the St. Virgin Mary; medals of Holy Orders; medals of Saints; medals of Sobriety fraternities; medals of monograms and “non-specific” medals. These types, if needed, were then broken down into smaller subtypes. The majority of religious medals in this research are of 19th century – 52, of 17th century – 24, 18th century – 24, 18th–19th century – 5, 19th–20th century – 32, 20th century – 9. The earliest ones, found in Lithuania, are from the year of 1625. Religious medals were made using two types of technology – they were minted or cast. Mostly made of copper alloy. There are known medals made in Lithuania of Lithuanian goldsmiths and there are known imported medals from Russia (17th–18th/19th centuries), Italy (17th–18th centuries), Spain (17th–18th centuries), Austria (18th–19th centuries) and Poland (19th–20th centuries). The highest number of medals were found in burials near churches, least – in city’s cultural layers.

KEYWORDS: religious medals, chronology, typology.

Įvadas

Religiniai medalikėliai – smulkūs pardavinėjami religinio kulto daiktai. Tai viena iš devocionalijų¹ formų. Ant medalikėlių, vienoje ar abiejose pusėse, vaizduojami įvairūs bažnytiniai įvykiai, religinės tematikos vaizdai, susiję su Švč. Mergelės Marijos, Jėzaus Kristaus ir šventųjų asmenų kultu. Medalikėliai pradėti gaminti Romoje, XVI a. pr.–XVII a., siekiant platinti ir skatinti krikščioniškąjį tikėjimą. Jie labai greitai išpopuliarėjo tarp tikinčiųjų. Minėtina, kad, prieš atsirandant religiniams medalikėliams, buvo platinami įvairūs religinėmis intencijomis gaminti popiežius vaizdavę medalikėlių prototipai, skirti valstybiniams jubiliejams, kitoms progoms paminėti.

1 Devocionalijos (lot. *devotionalia* < *devotio* – pašventimas Dievams; sk. *devocionalijos*) – smulkūs pardavinėjami religinio kulto daiktai: šventųjų paveikslai, rožiniai, medalionai. Žr. „Devocionalijos reikšmė“, in: *lietuviuzodynas.lt*, 2009–2023, [interaktyvus], in: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Devocionalijos>, (2022-04-13).

Archeologinių tyrimų metu randama įvairių religinių medalikėlių, tačiau ši gausi archeologinė medžiaga kol kas nėra išsamiai tirta. Apskritai, galima teigti, kad minėtų radinių patekimo į muziejų rinkinius apimtys ir įvairovė iki šiol nėra sistemaiškai įvertinta. Iš medalikėlių archeologinių tyrimų galima paminėti tik fragmentiškus straipsnius apie atskirus religinių medalikėlių tipus. Didžioji dalis mokslinės literatūros lietuvių kalba nagrinėjama tema pateikta Lietuvos nacionalinio muziejaus leidinyje „Numizmatika“. Išskirtini Reginos Razaliūnaitės-Ablėnienės straipsniai, kuriuose nagrinėjami Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinyje saugomi blaivybės brolijų², Švč. Mergelės Marijos atvaizdų karūnavimo³ ir šv. Kazimiero⁴ medalikėliai. Minėtinas numizmato Vinco Ruzo darbas⁵, kuriame nagrinėjami įvairūs XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vyravę religiniai medalikėliai. Reikšmingas Olego Fediajevo straipsnis leidinyje „Numizmatika“⁶, kuriame archeologas ypač detalai aprašė religinius medalikėlius, rastus Trakų parapijėje bažnyčioje vykdytų archeologinių tyrimų metu. Religiniai medalikėliai taip pat aptariami archeologės Astos Gerbutavičiūtės sudarytame kataloge⁷, pristatančiame Panevėžio senųjų kapinių radinius. Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčioje vykdytų tyrimų metu rastus religinius medalikėlius yra aptarę Albinas Kuncevičius, Justina Kozakaitė, Vytautė Lukšėnienė ir Martynas Jakulis⁸. Šių bendraautorių straipsnyje analizuojami palaidojimai, rasti atliekant tyrimus, atskleidžiami bioarcheologinių tyrimų rezultatai ir pristatomi radiniai, tarp kurių detalai apžvelgiami ir medalikėliai.

Religinius medalikėlius išsamiau yra nagrinėję Lenkijos numizmatai. Lenkijos teritorijoje rasti religiniai medalikėliai skirstomi atsižvelgiant į atvaizdus, vietas ir kitus kriterijus. Lenkijoje rasta ir lietuviškų medalikėlių. Lenkijos ir Lietuvos religinius medalikėlius kolekcionavęs lenkų numizmatas Feliksas Bentkowskis juos susistemino ir aprašė darbe „Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych, w gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podań zebrany i porządkiem lat ułożony“⁹. Minėtinas Tymoteusza Lipińskiego straipsnis apie karūnavimo medalikėlius (pradedamas vartoti pavadinimas *koronatki*). Žinomas Teofilio Rewolińskiego katalogas, išleistas dar 1887 m., kuriame pateikiama daugiau negu 1 500 autoriaus surinktų religinių medalikėlių ir medalių. Jie išsamiai aprašyti veikaluose:

2 R. Razaliūnaitė, 2007, p. 113.

3 R. Razaliūnaitė, 2006, p. 53–100.

4 Ten pat, p. 135–147.

5 V. Ruzas, 2004, p. 41–76.

6 O. Fediajevas, 2005, p. 113–136.

7 A. Gerbutavičiūtė, 2013.

8 A. Kuncevičius, J. Kozakaitė, V. Lukšėnienė, M. Jakulis, 2017, p. 224–236.

9 F. Bentkowski, 1830; „Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych, w gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podań zebrany i porządkiem lat ułożony“, Varšuva, [interaktyvus], in: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=9437>, (2022-06-11).

„Katalog medali religijnych odnoszących się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnej Polski zbioru“ ir „Medale religijne odnoszące się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnéj Polski w zbiorze“¹⁰.

Lenkijoje medalikėliai nagrinėjami ir įvairiuose religijos mokslo darbuose. Teologinės literatūros leidinių, kuriuose aptariami medalikėliai, turime ir lietuvių kalba. Šie leidiniai suteikia informacijos ne tiek apie medalikėlius ar jų gaminimo būdus, kiek apie medalikėlių ikonografiją¹¹ – šventuosius asmenis, jų gyvenimo scenas ir kt. Darbuose, kuriuose aptariami šventųjų ordinų atstovai¹², šventieji asmenys¹³, piligrimų keliai, suteikiama informacijos apie medalikėlių plitimą, galimą jų datavimą ir tuometinės Lietuvos tradicijas.

Šio **straipsnio tikslas** – surinkus ir susisteminus duomenis apie religinius medalikėlius, rastus 2009–2019 m. Lietuvoje vykdytų archeologinių tyrimų metu, apžvelgti religinių medalikėlių istorinę raidą, chronologiją, paplitimą, pagrindines radavietes, nustatyti galimus tipus.

Atliekant archeologinius tyrimus, religinių medalikėlių randama labai daug, dažname tiriamame objekte po keletą. Radiniai perduodami įvairiems Lietuvos muziejams. Tyrimo imties dydį lėmė ne tik dideli radinių kiekiai, bet ir galima prieiga prie muziejuose suinventorintų radinių ir archeologinių tyrimų ataskaitų. Tyrimas atliktas remiantis pastarųjų dešimties metų medžiaga. Atrinkti objektai apėmė 2009–2019 m. archeologinius tyrimus. Už šios imties ribų išeinantys archeologiniai tyrimai įtraukti į tiriamąją imtį tik tuo atveju, jei į imtį patenkantis objektas tirtas daugiau negu kartą ir tų tyrimų metu rasta religinių medalikėlių, taip siekiant mechaniškai neatskirti radinių nuo tirtų objektų.

Pirmiausia, analizuoti moksliniai straipsniai, spausdinti leidinyje „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“. Analizė leido susidaryti bendrąją tyrimui atlikti tinkamų objektų vaizdą, orientuotis, kiek ir kokios medžiagos galima tikėtis. Vėliau analizuotos archeologinių tyrimų ataskaitos, saugomos Lietuvos istorijos instituto (toliau – LII) bibliotekos rankraščių fonde. Tai leido surinkti visą įmanomą informaciją apie objektuose rastus religinius medalikėlius ir atliktus ankstesnius tyrimus. Iš viso tyrimui atlikti panaudotos 25 archeologinių tyrimų ataskaitos iš 23 archeologinių objektų. Minėtini ir įvairūs internetiniai šaltiniai, kuriuose skelbiama informacija, susijusi su religinėmis temomis. Remtasi R. Razaliūnaitės magistro darbu „Religinių medalikėlių atsiradimas ir raida Lietuvoje XVII–XIX a.“.

10 T. Rewoliński, 1887; „Katalog medali religijnych odnoszących się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnéj Polski zbioru“; „Medale religijne odnoszące się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnéj Polski w zbiorze dra med.“, Kraków, 1887, [interaktyvus], in: <https://kpb.c.umd.pl/dlibra/doccontent?id=81555>, (2022-05-22).

11 D. Ramonienė, 1997.

12 G. Žukas, 2008.

13 P. Gavėnas, 1998.

Kitas tyrimo etapas – darbas su Lietuvos nacionaliniame muziejuje ir Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomais religiniais medalikėliais (jų matavimas, vaizdulių ir įrašų analizė bei fotofiksacija). Analizuoti Lietuvos nacionalinio muziejaus (toliau – LNM) rinkiniuose esantys radiniai, saugomi skirtinguose skyriuose. Viduramžių ir naujųjų laikų archeologijos skyriaus žinioje esančiuose rinkiniuose saugomi religiniai medalikėliai, rasti tiriant laidojimo vietas. Nuspręsta nagrinėti visus Numizmatikos skyriuje saugomus religinius medalikėlius. Iš viso peržiūrėta 90 medalikėlių iš 54 radaviečių dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Analizuoti Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomi radiniai iš dviejų archeologinių objektų.

Paskutinis etapas – tipologijos sudarymas. Medalikėlių tipologija sudaryta atsižvelgiant į vaizdulus. Tai dažniausiai taikytinas metodas. Minėtina, kad šis metodas taikytas ir T. Rewolińskio sudarytame kataloge¹⁴.

Dažniausiai medalikėliai būna dvipusiai. Taigi, kuriam tipui medalikėlis bus priskirtas, lemia vaizduliai averse (pusėje, į kurią žiūrima pirmiausia). Iškyla metodinė problema, nes nėra pažymėta ar tiksliai žinoma, kuri pusė yra aversas, o kuri – reversas. Tai neretai priklauso nuo medalikėlių analizuojančio ar jų aprašančio asmens. Dažnu atveju lemia žmogiškasis faktorius – tyrėjas aversu laiko tą pusę, kuri jam atrodo gražesnė ar svarbesnė. Atliekant pristatomą tyrimą ir sudarant medalikėlių tipologiją bei katalogą, aversu laikyta ta pusė, kurioje vaizduojamas šventasis yra „svarbesnis“, t. y. laikomasi požiūrio, kad Jėzaus Kristaus vaizdavimas svarbiausias (toliau – Švč. Mergelė Marija ir kt.). Medalikėlių priskyrus pagrindiniam tipui, skliausteliuose išskirtas antrinis tipas, priklausantis nuo vaizdulių reverso pusėje.

Nustatant medalikėlių aversą ir reversą pagal vaizduojamo šventojo svarbą, išskirti septyni pagrindiniai tipai: Jėzaus Kristaus; Švč. Mergelės Marijos; Šventųjų ordinų; Šventųjų asmenų; Blaivybės brolijos; monogramų (nevaizduojami asmenys, tik simbolika); nespecifiniai medalikėliai (jų negalima priskirti konkrečiam tipui arba jie labai prastai išlikę – nematyti vaizdulių). Minėti pagrindiniai tipai skirstomi į potipius, kuriuose dar smulkiau išskiriami kiekvieno tipo variantai (išsami tipologija ir katalogas prieinami U. Juzėnaitės bakalauro darbe).

Religinių medalikėlių istorinė raida

Pirminiu religinių medalikėlių variantu galima laikyti pagoniškuosius talismanus. Bažnyčia tarsi pašventino amuletus bei talismanus ir taip perėmė buvusią pagonišką tradiciją su savimi nešiotis kūnišką daiktą, stiprinantį dvasią ir tikėjimą¹⁵. Religiniai meda-

14 T. Rewoliński, 1887; „Katalog medali religijnych odnoszących się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawniej Polski zbioru“; „Medale religijne odnoszące się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawniej Polski w zbiorze dra med.“, Kraków.

15 „Devocionalijos – katalikiški amuletai?“, [interaktyvus], in: <https://www.bernardinai.lt/2019-07-16-devocionalijos-katalikiski-amuletai/>, (2022-04-03).

likėliai skirti bažnytiniam įvykiams, stebuklams pažymėti, juose vaizduojamas Dievas, Švč. Mergelė Marija ar kiti šventieji, šventosios vietos ar įvykiai, ant medalikėlių gali būti užrašytos maldos.

Religinių medalikėlių atsiradimas sietinas su Švč. Mergelės Marijos kulto stiprėjimu, todėl neabejojama, kad pirmieji medalikėliai vaizdavo Švč. Mergelės Marijos ikonografiją. Šiuos medalikėlius įprasta vadinti *karūnavimo medalikėliais*, nes juose buvo atvaizduojamas šventu paskelbtas ir karūnuotas Švč. Mergelės Marijos paveikslas (ar skulptūra) bei nurodyta data, kada tai įvyko. Nustatyta, kad seniausia karūnuota Dievo Motinos statula, priskirta VII a., yra Šv. Agnietės bažnyčioje, Romoje¹⁶. Jau XVI a. II pusėje Marijos – Dangaus Karalienės – kultą pakeitė ir katalikiškojo kulto centru tapo Marijos – Motinos ir Mergelės – kultas¹⁷. Pamaldumo praktikos raidai ypač svarbi kapucinų vienuolijos, susikūrusios XVI a., veikla. Kapucinas Girolamo Paolucci de'Calboli da Forli (1552–1620) – Dievo Motinos atvaizdų karūnavimo pradininkas – buvo misionierius. Misijos metu atgailaujantys tikintieji aukodavo papuošalus ir įvairius prabangius daiktus, iš kurių vėliau buvo gaminama karūna, skirta vietovės, kurioje vykdyta misija, Dievo Motinos atvaizdui pagerbti. Kapucino pasekėjas – Alessandro Sforza Pallavicini – rūpinosi senųjų gerbiamų Dievo Motinos atvaizdų kulto atnaujinimu. Jis 1636 m. Vatikane įkūrė specialų fondą, kurio lėšomis galėjo būti gaminamos auksinės karūnos, skirtos popiežiaus patvirtintiems Švč. Mergelės Marijos paveikslams karūnuoti (pirmiausia Romoje, paskui ir už jos ribų). Vėliau pradėti gaminti medalikėliai ir su kitų šventųjų atvaizdais. XVII–XVIII a. ypač išpopuliarėjo medalikėliai, susiję su katalikų vienuolių ordinais.

Pirmieji religiniai medalikėliai sietini su piligriminėmis kelionėmis, kurių metu jie ne tik išpopuliarėjo ir pradėti gaminti dideliais tiražais, bet ir buvo platinami po pasaulį. Bendrąja prasme piligrimystė suvokiama kaip tikinčiųjų kelionė į šventąsias vietas, siekiant jose apsilankyti ir pamatyti relikvijas ar šventais laikomus meno kūrinius¹⁸. Bažnyčia ypač stipriai paveikė geografinius piligriminį centrų taškus. Minėti centrai labai išpopuliarėjo XVII a.¹⁹, jie pritraukdavo ypač daug piligrimų. Krikščionybėje gana anksti susiformavęs relikvijų kultas skatino tikėjimą materialiais, kūniškais daiktais ir jų stebuklingumu. Tokie stebuklingi nutikimai, kaip Dievo Apvaizdai ar kuriam nors šventam asmeniui įsikišus atsitikęs stebuklas ar Švč. Mergelės Marijos apsirėškimas, gana dažnai vaizduojami ant religinių medalikėlių. Tikintieji iš šventųjų vietų gabendavosi ne tik religinius medalikėlius, bet ir kitų relikvijų, susijusių su lankyta vieta ar joje buvusiu garbinutu šventojo kūnu. Augantis piligriminį kelionių populiarumas ir Švč. Mergelės Marijos kulto stiprėjimas vyko beveik tuo pat metu, todėl nenuostabu, kad ilgainiui Bažnyčios

16 R. Razaliūnaitė, 2006, p. 53.

17 Ten pat.

18 D. Vasiliūnienė, 2000, p. 4.

19 Ten pat, p. 6.

atstovai pastebėjo tendenciją, jog religiniai medalikėliai yra gera priemonė pamaldumui stiprinti²⁰. Tai paskatino dar intensyvesnį jų gaminimą ir platinimą.

Ankstyvieji religiniai medalikėliai gaminti be ąselių, apvalūs, dažniausiai jie lieti arba kaldinti. ąselė gali būti laikoma pagrindine medalikėlio dalimi, leidžiančia jį pasikabinti ant kaklo ar įsiverti į rožinį ir nešiotis su savimi, tačiau, gaminant pirmuosius medalikėlius, ąselių dažniausiai neliedavo – būdavo išmušama skylutė medalikėliui pakabinti. ąselės kartu su medalikėliu pradėtos lieti šiek tiek vėliau. Atsirado ir ąselės prilejimo prie medalikėlio metodika. Medalikėlių liejant, ąselė atlikdavo piltuvėlio funkciją. Per ąselę buvo pilamas metalas, o tam, kad jis geriau pasiskirstytų formelėje ir užpildytų tuščias ertmes, formelė buvo kaitinama²¹. Ankstyvieji medalikėliai gaminti iš brangesnių metalų, tokių kaip bronzos, žalvario, sidabro ir kt. Lieti medalikėliai buvo gana masyvūs, su išraiškingais reljefiniais atvaizdais. Pirmieji religiniai medalikėliai pradėti gaminti specialiai juos užsakius Italijoje karūnavimo iškilimams pagerbti. Sunku išskirti, kada tiksliai medalikėlių gaminimo metodika ėmė kisti ir prasidėjo masinė gamyba ir prekyba. Vėlesni medalikėliai, palyginti su ankstyvaisiais, gaminti paprasčiau. Jie neretai kaldinti, išsiskiria ne tokiais išraiškingais reljefiniais atvaizdais, veikiausiai dėl suploto metalo yra lengvesni. Gaminti iš pigesnių, plačiai visuomenei prieinamesnių metalų, pavyzdžiui, aliuminio, švino, alavo ir kt. Pradėjo varijuoti ir medalikėlių formos: apvalūs, ovalūs, šešiakampiai, aštuonkampiai, devynių kampų, lapo formos ir pan. Medalikėlių gamyba ypač suklestėjo pradėjus kurtis privačioms medalininkų dirbtuvėms.

Pirmieji religiniai medalikėliai Lietuvoje sietini su Švč. Mergelės Marijos atvaizdo karūnavimu XVIII a. Pirmasis karūnavimo medalikėlis LDK pagamintas 1730 m. rugsėjo 19 d. Naugarduko vaivadytės Žirovicų bažnyčios Švč. Mergelės Marijos atvaizdo karūnavimui pagerbti²². Antrasis Dievo Motinos atvaizdo karūnavimas, kuriam pagaminti ir ceremonijos metu susirinkusiems tikintiesiems dalyti net keturių rūšių religiniai medalikėliai, įvyko 1750 m. rugsėjo 8 d. Paveikslas karūnuotas Šv. Mykolo bažnyčioje, Vilniuje²³. Kitas svarbus Švč. Mergelės Marijos atvaizdo karūnavimas organizuojamas po vienuolikos metų, 1761 m. rugsėjo 20 d., Vitebsko vaivadijoje, Bialyničių bažnyčioje. V. Ruzo teigimu, medalikėliai, gaminti šiam įvykiui atminti, ypač reti²⁴. Žinoma, kad į Lietuvą religiniai medalikėliai buvo užsakomi iš Vokietijos, Prancūzijos ir, galimai, kitų valstybių, kur buvo gaminami ir atgabenami paveikslų karūnacijoms pagerbti.

20 V. Ruzas, 2004, p. 42.

21 Ten pat.

22 Ten pat, p. 45.

23 Ten pat; D. Vasilūnienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios“, [interaktyvus], in: <https://www.magnificat.lt/svc-mergeles-marijos-paveikslas-is-vilniaus-sv-arkangelo-mykolo-baznycios/>, (2022-04-23).

24 V. Ruzas, 2004, p. 45.

Religiniai-patriotiniai medalikėliai imti gaminti 1795 m., įvykus Lietuvos ir Lenkijos padalijimui. Šie medalikėliai, skirti žmonių dvasiai stiprinti, turėjo suteikti vilties, kad Abiejų Tautų Respublika bus atkurta²⁵. Blaivybės brolių medalikėlių atšaka susiformavo XIX a. Medalikėlių averse buvo vaizduojama Sopulingoji Dievo Motina, reverse – vilties simbolis kryžius, prie kurio prikaltas inkaras²⁶. Blaivybės brolių medalikėliai gaminti Lietuvoje arba gabenti į šalį kartu su to meto kontrabandinėmis knygomis²⁷.

Vėliau sukurtų religinių medalikėlių skaičius ir įvairovė tampa neaprepiama, taigi klasifikacija, laikui bėgant, tampa itin sudėtinga. Tyrėjai šią temą nagrinėja grupuodami medalikėlius pagal jų gamybos vietą ar intenciją. Pavyzdžiui, skirtingi medalikėliai, susiję su vietovėmis, bendruomenėmis, religiniais ordiniais, šventaisiais, stebuklais, pamaldomis ir pan.

Religiniai medalikėliai Lietuvos archeologinėje medžiagoje: radavietės ir chronologija

Atliekant tyrimą, peržvelgtos aštuonios religinių medalikėlių kolekcijos, saugomos Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Viduramžių ir naujųjų laikų archeologijos skyriuje, ir visi archeologinių tyrimų metu rasti religiniai medalikėliai, saugomi Lietuvos nacionalinio muziejaus Numizmatikos skyriuje. Taip pat susipažinta su dviem kolekcijomis, saugomomis Vytauto Didžiojo karo muziejuje, Archeologijos rinkinyje. Iš viso į tyrimą įtrauktas 241 religinis medalikėlis, fiziškai apžiūrėti ir nufotografuoti 186 religiniai medalikėliai (tai daugiau negu 77 proc. visų tirtų medalikėlių). Į tipologiją įtraukti visi religiniai medalikėliai.

Pagrindinės religinių medalikėlių radavietės apibendrintai traktuotinos kaip du archeologiškai tiriamų objektų tipai. Tai laidojimo objektai ir visi kiti objektai. Tyrimas apėmė 77 radavietes, iš kurių laidojimo objektams priskiriami 24 objektai (iš viso rastas 151 medalikėlis: bažnyčių šventoriuose – 113, bažnyčių ir vienuolynų kompleksuose – 14, senosiose kapinėse – 24), kito tipo objektams priskiriami 53 objektai (įvairių žemės judinimo darbų vietose miestuose, dvarų sodybose ir pan. iš viso rasti 83 religiniai medalikėliai). 1 lentelėje radavietės sugrupuotos į laidojimo objektus (religiniai medalikėliai rasti palaidojimuose) ir gyvenamąsias erdves (visi kiti objektai, taip pat ir bažnyčios ar vienuolynai, kur religiniai medalikėliai rasti ne palaidojimuose). Lentelėje matyti bendroji tendencija, kad XVI/XVII–XIX a. laidojimo paminkluose religinių medalikėlių randama daug gausiau, palyginti su to paties laikotarpio gyvenamosiomis erdvėmis. Religinius medalikėlius tikintieji nešiojosi su savimi, arti kūno, tad dažnai su jais būdavo ir palaidojami. Paprasti parapijiečiai laidoti kapinėse, taip pat bažnyčių šventoriuose, o svarbūs as-

25 R. Razaliūnaitė, „Religinių medalikėlių atsiradimas ir raida Lietuvoje XVII–XIX a.“ (magistro darbas, Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas, Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra), Vilnius, 2004.

26 R. Razaliūnaitė, 2007, p. 113–136.

27 Ten pat, p. 121, 1 lentelė.

1 lentelė. **Religinių medalikėlių paplitimas Lietuvos archeologiniuose objektuose** (nurodomas radinių datavimas; vietovė, kurioje rasti medalikėliai; radavietės (skliaustuose nurodyta, kiek yra radaviečių, šalia nurodytas rastų religinių medalikėlių kiekis); bendrasis rastų religinių medalikėlių vienetų skaičius)

Chronologija	Paplitimas	Radavietės	Vienetų skaičius
XVII a.	Vilnius; Kauno r.; Telšiai; Panevėžys; Trakai.	Laidojimo objektai (4) – 22. Gyvenamosios erdvės (3) – 3.	25
XVII–XVIII a.	Vilnius; Vilniaus r.; Kauno r.; Jurbarko r.; Pabaiskas; Varniai; Ukmergės r.; Rietavas; Zarasai; Raseiniai; Raseinių r.; Telšių r.; Zapyškis; Biržai; Trakai.	Laidojimo objektai (7) – 25. Gyvenamosios erdvės (18) – 20.	45
XVIII a.	Trakai; Zapyškis.	Laidojimo objektai (3) – 10. Gyvenamosios erdvės (12) – 14.	24
XVIII–XIX a.	Vilnius; Anykščių r.	Gyvenamosios erdvės (3) – 5.	5
XIX a.	Vilnius; Vilniaus r.; Tytuvėnai; Zapyškis; Kaunas; Kauno r.; Tytuvėnai; Šilalės r.; Raseinių r.; Vegeriai; Kėdainių r.; Šakių r.; nežinoma radavietė.	Laidojimo objektai (3) – 31. Gyvenamosios erdvės (20) – 21.	52
XIX–XX a.	Zapyškis; Trakai; Širvintų r.; Šakių r.; Biržų r.; Dargužių k.; Vilnius; Kėdainių r.; Kaišiadorių r.; Klykolių senasis miestas; Južintai; kelias Simnas–Kalvarija; nežinoma radavietė.	Laidojimo objektai (2) – 15. Gyvenamosios erdvės (17) – 18.	33
XX a.	Vilnius; Vilniaus r.; Trakai; Prelomciškės; Kėdainių r.; Širvintų, Vilniaus, Kaišiadorių, Prienų ir Alytaus r. sav.; Jonavos r.; Zapyškis.	Laidojimo objektai (1) – 4. Gyvenamosios erdvės (5) – 5.	9
XVII–XIX a.	Vilnius; Vilniaus r.; Trakai.	Laidojimo objektai (4) – 4.	4
XVII–XX a.	Tytuvėnai; Žemaičių Kalvarija.	Laidojimo objektai (2) – 3.	3
XVI–XIX a.	Simnas.	Gyvenamosios erdvės (1) – 1.	1
Nedatuoti	Biržų apylinkės; Zapyškis; nežinoma vieta.	Laidojimo objektai (1) – 37. Gyvenamosios erdvės (3) – 3.	40

menys (kilmingieji, bažnyčių ir vienuolynų fundatoriai) ir Bažnyčios atstovai – šventovių požemiuose įrengtose kriptose (garbingiausia laidojimo vieta – po presbiterija) ar tiesiog po grindimis, kartais laidota ir šventovių sienų nišose²⁸. Religinių medalikėlių dažnai randama tiriant bažnyčių ir vienuolynų kompleksus, datuojamus XVI–XIX/XX a.

Didžioji dauguma objektų – katalikiškos bažnyčios, vienuolynai ir kapinės. Tik Vilniaus bazilijonų vienuolyno statinių ansamblio Švč. Trejybės bažnyčia, kurios radiniai taip pat įtraukti į katalogą, priskiriama unitams²⁹. Palaidojimuose Dainavos g. 3, 5, Vilniuje, rasta daug įkapių – katalikiškų ir stačiatikiškų kryželių, taip pat keli medalikėliai³⁰. Vienas medalikėlis, rastas minėtame objekte ir įtrauktas į tiriamąją imtį, galėtų būti siejamas su carinės Rusijos armijos karių palaidojimais. Vis dėlto vaizduliai, pavaizduoti ant šio medalikėlio, nebuvo identifikuoti, todėl jį pasirinkta įtraukti į katalogą, nepriskiriant stačiatikiškiems medalikėliams. Tiriamąją imtį taip pat sudaro du kultūriniuose sluoksniuose (ne palaidojimuose) rasti medalikėliai, kurie kildinami iš Rusijos ir galėtų būti priskirti stačiatikiškiems. Vienas iš jų pagamintas XVII–XVIII a., kitas – XIX–XX a.

Lietuvoje rastų religinių medalikėlių tipai, paplitimas, raida ir interpretacija

Lietuvoje rasti religiniai medalikėliai labai įvairūs. Populiariausi Švč. Mergelės Marijos karūnavimo medalikėliai. Šių medalikėlių Lietuvoje rasta itin gausiai.

Atliekant tyrimą, nustatyta, kad averse ar reverse Marija vaizduojama 117 religinių medalikėlių. Tai XVII–XX a. medalikėliai, pasklidę po įvairias radavietes Lietuvoje. Šių medalikėlių randama Vilniuje ir Vilniaus r., Panevėžyje, Trakuose, Kaune ir Kauno r., kt.

Iš šventųjų asmenų religinių medalikėlių populiariausi šv. Benedikto. Jie turi konkrečius vaizdavimus averse ir reverse, atvaizdai retai derinami su kitais šventaisiais. Šv. Benediktas, jo kryžius ar malda vaizduojami ant 26 medalikėlių, datuojamų XVII a. II p.–XX a. Medalikėliai paplitę Šakių r., Zapyškyje, Vilniuje, Raseinių r., Kauno r., Trakuose, Panevėžyje ir kt.

Labai populiarūs jėzuitų ordino medalikėliai, vaizduojantys šio ordino šventuosius. Iš archeologinės medžiagos matyti, kad jėzuitų ordino medalikėliai datuoti daugiausia XVII–XVIII a. Minėti medalikėliai taip pat plačiai paplitę, jų rasta Kauno r., Telšiuose, Panevėžyje, Trakuose, Vilniuje, Vilniaus r., Veliuonoje, Varniuose, Rietave, Kauno r., Zarasuose.

28 M. Matuškaitė, 2009, p. 20–21.

29 A. Kuncevičius, J. Kozakaitė, V. Lukšėnienė, M. Jakulis, 2017, p. 224–236.

30 V. Vingis, „Vilniaus miesto istorinės dalies, vad. Naujamiesčiu (u. k. 33653), nuomojamo namo (u. k. 37272) teritorijos, Dainavos g. 3, 5, žvalgomųjų ir detaliųjų archeologinių tyrimų bei archeologinių žvalgymų 2017–2018 m. ataskaita“, LII: F1-8941.

2 lentelė. **Religinių medalikėlių tipologija** (išskirti 7 pagrindiniai tipai; antroje skiltyje – potipiai ir jų atšakos, prie kurių nurodyta, kiek medalikėlių vaizduoja tam tikrą vaizdulį; trečiojoje skiltyje nurodyta, kiek iš viso medalikėlių priskirta pagrindiniams tipams)

Tipas	Potipiai	Vienetų skaičius (iš viso)
I. Jėzaus Kristaus	1) Jėzaus Širdis (17), 2) Jėzaus veido profilis (5), 3) Nukryžiuotasis (7), 4) pieta (9), 5) su Švč. Mergėle Marija (5), 6) su šventaisiais (2).	45
II. Švč. Mergelės Marijos	1) vietovių: a) Aušros Vartų Švč. Mergelė Marija (9), b) Bialyničių Švč. Mergelė Marija (1), c) Čenstakavos Dievo Motina (9), d) Giečvaldo Dievo Motinos apsireiškimas (1), e) Gvadelupos Dievo Motina (1), f) Karmelio kalno Švč. Mergelė Marija (8), g) Loreto Dievo Motina (4), h) Mariacelio Dievo Motina (1), i) Šiluvos Dievo Motina (1), j) Žirovicų Dievo Motina (1), 2) hodegetrija (1), 3) Nekaltojo Prasidėjimo Švč. Mergelė Marija (4), 4) Nepaliamos Pagalbos Dievo Motina (4), 5) nespecifiniai (9), 6) Rožinio Dievo Motina (6), 7) Sopulingoji Dievo Motina (14), 8) stebuklingieji (12), 9) Švč. Mergelės Marijos veido profilis (9), 10) Švč. Mergelė Marija su Kūdikėliu Jėzumi (9), 11) Marijos Širdis (1).	105
III. Šventųjų ordinų	1. Augustinų (2): a) Šv. Augustino (1), b) Šv. Mikalojaus Tolentiniečio (1). 2. Dominikonų (9): a) Rožės Limietės (1), b) Šv. Dominyko (4), c) Šv. Vincento Ferero (2), d) Šv. Alberto Didžiojo (1), e) Šv. Kotrynos Sienietės (1).	60

Tipas	Potipiai	Vienetų skaičius (iš viso)
III. Šventųjų ordinų	<p>3. Jėzuitų (32):</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Šv. Aloyzo Gonzagos (4), b) Šv. Ignaco Lojolos (12), c) Šv. Izidoriaus Artojo (2), d) Šv. Jono Nepomuko (1), e) Šv. Pranciškaus Ksavero (11), f) palaimintojo Pranciškaus (1), g) Šv. Stanislavo Kostkos (1). <p>4. Karmelitų (4):</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Marijos Magdalenos de Paci (1), b) Šv. Teresės Avilietės (3). <p>5. Pranciškonų (13):</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Šv. Antano Paduviečio (9), b) Šv. Antano Asyžiečio (4). 	
IV. Šventųjų asmenų	<ul style="list-style-type: none"> 1) šv. Anastazas (2), 2) šv. Antanas (1), 3) šv. apaštalas Tomas (1), 4) šv. Alfonsas (4), 5) šv. Barbora (4), 6) šv. Benediktas (26), 7) šv. Brigita (1), 8) šv. Jokūbas jaunesnysis (1), 9) šv. Juozapas Kuncevičius (1), 10) šv. Juozapas (5), 11) šv. Jurgis (2), 12) šv. Kazimieras (2), 13) šv. Kotryna Aleksandrietė (1), 14) šv. Ona (1), 15) šv. Paulius (4), 16) šv. Petras (4), 17) šv. Petras kankinys (1), 18) šv. Stanislovas (1), 19) Tadas Judas (1), 20) šv. Tiberijus kankinys (1), 21) šv. Venantas (2), 22) Šventoji Šeima (3), 23) neidentifikuoti (28), 24) 5 kanonizuotų šventųjų atvaizdas (1). 	98
V. Blaivybės brolijos	–	3
VI. Monogramų	<ul style="list-style-type: none"> 1) Jėzaus draugijos monograma IHS (5), 2) Marijos monograma (27). 	32

Tipas	Potipiai	Vienetų skaičius (iš viso)
VII. Nespecifiniai	1) ranka (1), 2) monstrancija (3), 3) Švč. Trejybė (2), 4) Trys Karaliai (1), 5) Apvaizdos akis (3), 6) išlikę prastai arba vaizduliai neįžiūrimi (31), 7) karūna (2), 8) Švenčiausiasis Sakramentas (2), 9) angelas (3), 10) kryžius (8).	56

Religiniai medalikėliai į Lietuvą patekdavo iš kitų LDK vietų, Lenkijos, kitų Europos šalių. Tarp įtrauktų į katalogą medalikėlių, kuriuos pavyko identifikuoti, yra pagamintų Rusijoje. Galima manyti, kad iš šios šalies kilę trys į katalogą įtraukti medalikėliai (kilmės vietą nustatė LNM Numizmatikos skyriaus darbuotojai). Šie medalikėliai, kaip jau minėta, gali būti stačiatikių.

Net 14 medalikėlių pagaminta Italijoje (pagaminimo vietą nustatė LNM Numizmatikos skyriaus darbuotojai). Ant kai kurių iš šių medalikėlių nurodyta pagaminimo vieta – „ROMA“. Tai XVII–XVIII a. medalikėliai – vieni ankstyviausių, įtrauktų į tyrimą.

Manoma, kad du medalikėliai pagaminti Ispanijoje. Tai taip pat ankstyvieji XVII–XVIII a. medalikėliai.

Vienas medalikėlis veikiausiai pagamintas Austrijoje, datuotas XVIII–XIX a. Devyni medalikėliai pagaminti Lenkijoje. Jie datuoti jau vėlesniu – XIX–XX a. – laikotarpiu.

11 žinomų medalikėlių, pagamintų Lietuvoje, taip pat vėlyvesnės (XIX–XX a.) gamybos. Ant dviejų medalikėlių, pagamintų Lietuvoje, yra monogramos, veikiausiai – medalininkų inicialai.

Vieni pirmųjų lietuviškų religinių medalikėlių – su Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos atvaizdais, kuriuos, kaip žinoma, gamino P. Štimeris, dirbęs pameistrių pas aukšakalį L. Riorą³¹. Kartu su Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos medalikėliais išpopuliarėjo ir Antakalnio Jėzaus (su Jėzaus Nazariečio atvaizdu), Vilniaus Kalvarijų Jėzaus ir Šnapiškių Jėzaus medalikėliai. Taip pat gaminti medalikėliai, neturintys konkretaus identifikacinio tipo, pavyzdžiui, su Švč. Mergelės Marijos ir Jėzaus atvaizdais. Labai populiarūs buvo Dominikonų brolijos medalikėliai, Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės medalikėliai, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo ir kt. medalikėliai. Istoriografijoje žinomi to meto meistrai: Vilniaus auksakalys Martynas Mincevičius, Stanislovas Senkevičius³²,

31 E. Laucevičius, B. R. Vitkauskienė, 2001, p. 376.

32 Ten pat, p. 379.

Leopoldas Timinskis³³ (jo gamintų religinių medalikėlių saugoma LNM Numizmatikos skyriuje; šie medalikėliai priimti iš asmeninių kolekcijų, todėl, deja, į tiriamąją imtį nebuvo įtraukti)³⁴ ir kt.

Dominuoja vario lydinio medalikėliai (165 vienetai). Jie galėjo būti išlieti maišant varį su kitais metalais – taip medalikėliai tapdavo pigesni ir žmonėms lengviau prieinami. Nemažai medalikėlių pagaminta iš aliuminio, vario ir cinko lydinio, keli yra bronziniai. Reti – galimai pasidabruoti medalikėliai. Tokių medalikėlių iš viso rasti trys: Trakų parapijėje bažnyčioje, Kėdainių r. ir Zapyškyje.

Daugiausia rasta kaldintų medalikėlių (132 vienetai). Galima manyti, kad tai pigesnė gaminimo technologija, palyginti su liejimu. Kaldinti medalikėliai plonesni, taigi jiems galėjo būti sunaudojama mažiau išteklių ir kartu padidinamas galimų pagaminti medalikėlių kiekis. Pagaminti lietūs medalikėlius kainavo brangiau, nes, palyginti su kaldintais, jie storesni: atsižvelgiant į bendrąją tendenciją, matyti, kad lietuvių medalikėlių storis dažniausiai maždaug ~2 mm, kaldintų – ~1,2/~1 mm. Lietuvių medalikėlių Lietuvos teritorijoje rasta apie 94 vienetus. Tai leidžia daryti prielaidą, kad minėti medalikėliai galėjo būti rasti kilmingųjų palaidojimuose arba Lietuvoje buvo gana lengvai prieinami prabangesni religiniai medalikėliai. Minėtina, kad daugelis lietuvių medalikėlių rasti ne palaidojimuose, o kitokio tipo objektuose (iš viso – 50 vienetų). Daugiausia rasta Vilniuje, kiti plačiai pasklidę po Lietuvą, veikiausiai pamesti tikinčiųjų. 44 medalikėliai rasti palaidojimuose, tik 8 iš jų – po presbiterijos grindimis ar kriptose buvusiuose palaidojimuose.

Daugiausia religinių medalikėlių surinkta vykdant archeologinius tyrimus Vilniuje ar Vilniaus apylinkėse, Kauno rajone (Zapyškyje), Trakuose. Daug įtakos tam turėjo atliktų archeologinių tyrimų apimtis. Iš surinktų duomenų galima daryti tam tikras prielaidas apie religinių medalikėlių paplitimo tendencijas.

Daugiausia medalikėlių randama bažnyčių šventoriuose esančiuose palaidojimuose. Pavyzdžiui, Zapyškio bažnyčioje rasta 80 medalikėlių, Trakų bažnyčioje – 20. Palyginkime: Rinkūnų senkapyje rasti 2, Panevėžio senosiose kapinėse vykdytų tyrimų metu rasti 8 medalikėliai. Taigi, galima teigti, kad senosiose kapinėse religinių medalikėlių randama daug mažiau. Vertinant religinių medalikėlių, rastų ne palaidojimuose, skaičių, galima teigti, kad daugiausia medalikėlių rasta tyrinėjant Vilniaus miesto ir rajono kultūrinius sluoksnius.

Religinių medalikėlių datavimas daugumoje objektų priklausė nuo radavietės. Kapuose rasti religiniai medalikėliai datuoti tiksliau dėl kapuose kartu randamų monetų ar bendrai datuojamo palaidojimų sluoksnio, kur palaikai laidoti vienu metu. Minėtina, kad net 37 religiniai medalikėliai liko nedatuoti, 12 medalikėlių datuoti labai plačiai. Tai galėjo lemti prastai išlikę palaidojimai, nes galėjo nebūti jokių indikatorių, nusakančių,

33 Ten pat, p. 390.

34 Ten pat (Leopoldo Timinskio gamintas medalikėlis).

kokio tiksliai amžiaus tai palaidojimas, ar daugelis kitų priežasčių, dėl kurių archeologas negebėjo patikslinti radinių datos.

Išvados

Religiniai medalikėliai, kurių randama atliekant archeologinius tyrimus, labai įvairūs. Lietuvos muziejų rinkiniuose šių radinių sukaupta gana daug.

Į tiriamąją imtį įtrauktas 241 religinis medalikėlis. Iš jų 153 rasti laidojimo paminkluose, 88 – kito tipo objektuose (miestų kultūriniai sluoksniai, dvarvietės, kt.). Gyvai apžiūrėti ir nufotografuoti 186 religiniai medalikėliai.

Religinių medalikėlių randama archeologiškai tyrinėjant laidojimo paminklus ir kitus objektus (gyvenamąsias erdves). Atliekant tyrimą, iš viso analizuoti 77 objektai (laidojimo objektų – 23, kito tipo objektų – 54).

Pirmieji religiniai medalikėliai gaminti stebuklingiems Švč. Mergelės Marijos paveikslams pagerbti. Greitai istorinei raidai daug įtakos turėjo piligriminės kelionės ir tikinčiųjų reikmė su savimi nešiotis religinius medalikėlius. Medalikėliai ypač išpopuliarėjo XVII a., išaugus religiniams centrams, atsiradus stebuklingų paveikslų, įvykus Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų ir kitų stebuklingų įvykių. Religiniai medalikėliai pradėti gaminti Romoje, Italijoje, jie sėkmingai plito po pasaulį ir įsivyravo krikščioniškoje Europoje.

Sudarytoje tipologijoje religiniai medalikėliai sugrupuoti į 7 pagrindinius tipus: Jėzaus Kristaus; Švč. Mergelės Marijos; šventųjų ordinų; šventųjų asmenų; blaivybės brolijos; monogramų; nespecificiniai medalikėliai. Švč. Mergelės Marijos ir šventųjų ordinų medalikėliai skirstytini į smulkesnius potipius (iš viso – 57), II ir III tipų potipiai suskaidyti į 28 naujas atšakas.

Archeologinių tyrimų metu daugiausia rasta XIX a. datuotų religinių medalikėlių (52 vienetai). Lietuvoje ankstyviausi medalikėliai, datuoti 1625 m., rasti Trakų parapiinės bažnyčios archeologinių tyrinėjimų metu.

Religiniai medalikėliai gaminti dviejų tipų technologijomis: kaldinti arba lieti. Medalikėlius gamino auksakalių cechai, vėliau – žydų auksakaliai. Žinoma medalikėlių, veikiausiai atgabentų į Lietuvą piligriminių kelionių metu ar kitais būdais iš Rusijos (datuoti XVII–XVIII a. ir XIX a.), Italijos (datuoti XVII–XVIII a.), Ispanijos (datuoti XVII–XVIII a.), Austrijos (datuoti XVIII–XIX a.), Lenkijos (datuoti XIX–XX a.). Dažniausiai medalikėliai gaminti iš vario lydinio.

Lietuvoje daugiausia randama kaldintų religinių medalikėlių. Gausiausia medalikėlių randama tyrinėjant palaidojimus bažnyčių šventoriuose.

Bibliografija

- Bentkowski F., 1830 – Felix Bentkowski, *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych, w gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podać zebrany i porządkiem lat ułożony*, Varšuva, 1830, [interaktyvus], in: <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/doccontent?id=9437>, (2022-06-11).
- Devocionalijos*, 2009–2023 – „*Devocionalijos* reikšmė“, in: *lietuviuzodynas.lt*, 2009–2023, [interaktyvus], in: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Devocionalijos>, (2022-04-13).
- Devocionalijos*, 2019 – „Devocionalijos – katalikiški amuletai?“, in: *bernardinai.lt*, 2019, [interaktyvus], in: <https://www.bernardinai.lt/2019-07-16-devocionalijos-katalikiski-amuletai/>, (2022-04-03).
- Fediajevas O., 1998 – Olegas Fediajevas, „Religiniai medaliukai iš Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios archeologinių tyrinėjimų 2008–2011 metais“, in: *Numizmatika*, 2005, t. 6, p. 113–136.
- Gavėnas P., 1998 – Pranas Gavėnas, *Šventasis Kazimieras*, Alytus, 1998.
- Gerbutavičiūtė A., 2011 – Asta Gerbutavičiūtė, „Panevėžio miesto istorinės dalies (31872), Senamiesčio g. 72A, Panevėžio m., 2011 m. archeologinių tyrimų ataskaita“.
- Gerbutavičiūtė A., 2013 – Asta Gerbutavičiūtė, *Senajo Panevėžio kapinių palikimas: XVII a. II p. archeologinių radinių katalogas*, Vilnius, 2013.
- Kuncevičius A., Kozakaitė J., Lukšėnienė V., Jakulis M., 2017 – Albinas Kuncevičius, Justina Kozakaitė, Vytautė Lukšėnienė, Martynas Jakulis, „Nekropolis ir jo archeologiniai tyrimai“, in: *Kultūrų kryžkelė. Vilniaus Švč. Trejybės šventovė ir vienuolynas*, Vilnius, 2017, p. 224–236.
- Laucevičius E., Vitkauskienė B. R., 2001 – Edmundas Laucevičius, Birutė Rūta Vitkauskienė, *Lietuvos auksakalystė: XV–XIX amžius*, Vilnius, 2001.
- Matušakaitė M., 2009 – Marija Matušakaitė, *Išėjusiems atminti. Laidosena ir kapų ženklimas LDK*, Vilnius, 2009.
- Ramonienė D., 1997 – Dalia Ramonienė, *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, Vilnius, 1997.
- Razaliūnaitė R., 2004 – Regina Razaliūnaitė, „Religinių medalikėlių atsiradimas ir raida Lietuvoje XVII–XIX a.“ (magistro darbas, Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas, Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra), Vilnius, 2004.
- Razaliūnaitė R., 2006 – Regina Razaliūnaitė, „XVIII–XX a. Švč. Mergelės Marijos atvaizdų karūnavimo medaliukai Lietuvos nacionaliniame muziejuje“, in: *Numizmatika*, 2006, t. 4–5, p. 53–100.
- Razaliūnaitė R., 2007 – Regina Razaliūnaitė, „Blaivybės brolių medaliukai Lietuvos nacionalinio muziejaus rinkinyje“, in: *Numizmatika*, 2007, t. 6, p. 113–136.
- Rewoliński T., 1887 – Teofilis Rewoliński, *Katalog medalii religijnych odnoszących się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawniej Polski zbioru; Medale religijne odnoszące się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawniej Polski w zbiorze dra med.*, Kraków, 1887.
- Ruzas V., 2004 – Vincas Ruzas, „XVIII amžiaus religiniai medaliukai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, in: *Numizmatika*, 2004, t. 2–3, p. 41–76.
- Vasiliūnienė D., 2000 – Dalia Vasiliūnienė, „Kai kurie piligrimystės aspektai“, in: *Menotyra*, 2000, nr. 2.
- Vasiliūnienė D., 2020 – Dalia Vasiliūnienė, „Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Vilniaus Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios“, in: *magnificat.lt*, [interaktyvus], in: <https://www.magnificat.lt/svc-mergeles-marijos-paveikslas-is-vilniaus-sv-arkangelo-mykolo-baznycios/>.
- Vingis V., 2018 – V. Vingis, „Vilniaus miesto istorinės dalies, vad. Naujamiesčiu (u. k. 33653), nuomojamo namo (u. k. 37272) teritorijos, Dainavos g. 3, 5, žvalgomųjų ir detaliųjų archeologinių tyrimų bei archeologinių žvalgymų 2017–2018 m. ataskaita“, LII: F1-8941.
- Žukas G., 2008 – Gediminas Žukas, *Jėzuitai Lietuvoje ir pasaulyje: XX a. patirtis. Straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2008.